

เทพทันใจ: จากนัตเมียนมาสู่เทพไทย

Thep-Thanjai: From Nat Myanmar to be Thai Spirit

Received 30 March, 2021

Revised 7 June, 2021

Accepted 23 June, 2021

ศุภรัตน์ ตีละกุล¹

Suparat Teekakul

บทคัดย่อ

ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คนไทยเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศเมียนมาจำนวนมากนอกจากจะเดินทางเที่ยวชมวัฒนธรรมด้านต่างๆแล้ว การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมียนมายังเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งของนักท่องเที่ยวชาวไทย นัตโบโบจี ที่เจดีย์โบตะเถ่า หรือที่คนไทยรู้จักกันในชื่อเทพทันใจนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมียนมาที่ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ความสะดวกสบายของเทพทันใจทำให้เกิดการสร้างรูปเคารพเทพทันใจในประเทศไทยขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งวัดอุ้มงคลเทพทันใจ ตลอดจนการนำเทพทันใจไปผสมผสานกับสิ่งศักดิ์ของวัดเพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาทำบุญที่วัดมากขึ้นด้วย แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัดในยุคที่กระแสของเทพทันใจกำลังเป็นที่นิยม ทั้งนี้แม้คนไทยจะนิยมสักการะขอพรกับเทพทันใจมากแค่ไหนก็ตาม แต่เทพทันใจก็ยังไม่สามารถช่วยละลายอคติทางประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนานระหว่างไทยกับเมียนมาได้ทั้งหมด ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ท้องสนามหลวงเมื่อต้นปี พ.ศ. 2558

คำสำคัญ: นัต, โบโบจี, เทพทันใจ

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Department of History, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

e-mail: suparattana@hotmail.com

Abstract

During the past 10 years period, many Thai people have visited Myanmar for touring purposes. Besides of travelling to explore numerous cultural places in Myanmar, worshipping the sacred objects in Myanmar has come to be one of the main objectives for Thai tourists. Nat Bobogyi at Botahtaung Pagoda known by Thais as “Thep-Thanjai” is a sacred place in Myanmar that is very popular among Thai tourists. The popularity of “Thep-Thanjai” has led to the creation of many “Thep-Thanjai” sculptures in Thailand including sacred objects as well as bringing “Thep-Thanjai” to combine with the sacred things of the temples to attract more people to make merit at the temples. It is shown that the current of the Than-Jai popularity outcome the adaptation of the temples in this period. However, even though in what way Thai people are willing to worship and pray famous “Thep-Thanjai”, on the other hand “Thep-Thanjai” has not been able to completely soften the long-standing historical bias between Thailand and Myanmar as the incident happened at Sanam Luang at the beginning of 2015.

Keywords: Nat, Bobogyi, Thep-Thanjai

บทนำ

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2552-2562) ซึ่งเป็นช่วงก่อนสถานการณ์โควิด 19 การท่องเที่ยวเมียนมาเติบโตขึ้นอย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากรัฐบาลเมียนมามีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจังภายหลังเมียนมาเปิดประเทศ ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาเมียนมาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2556 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของเมียนมาเติบโตแบบก้าวกระโดดคู่ได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาเมียนมามีจำนวนกว่า 2.04 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 93 จากปี 2555 และสามารถทำรายได้เข้าประเทศ 926 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นราว 400 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2555 อีกทั้งยังทำให้เกิดการจ้างงานในประเทศราว 300,000 ตำแหน่ง นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาเมียนมาส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากเอเชียโดยเฉพาะไทย จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ มาเลเซีย และสิงคโปร์ คิดเป็นราวร้อยละ 70 ของนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมด

(<https://www.ryt9.com/s/exim/1973401> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2564) จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศเมียนมาอยู่ลำดับต้นๆของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางไปประเทศเมียนมาทั้งหมด โดยจุดประสงค์การเดินทางท่องเที่ยวประเทศเมียนมาของนักท่องเที่ยวชาวไทย นอกเหนือจากการแสวงหาประสบการณ์ใหม่แล้ว จุดประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวเมียนมา ดังนั้นในโปรแกรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ของบริษัทท่องเที่ยวในไทยจึงมุ่งเน้นพานักท่องเที่ยวไทยไปยังสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงในหมู่คนไทยอย่างมาก จนทำให้เกิดกระแสการเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศเมียนมาจำนวนมากคือ นัตโบโบจิ ที่เจดีย์โบตะเถ่า หรือที่คนไทยเรียกว่า เทพทันใจ ก่อนที่จะกล่าวถึงนัตโบโบจิ ซึ่งเป็นนัตตนหนึ่งในนัตจำนวนมากของชาวเมียนมานั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงความเชื่อเรื่อง “นัต” ของชาวเมียนมาเสียก่อน

“นัต” (Nat) คืออะไร

นัต เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในสังคมชาวเมียนมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา แม้จนถึงปัจจุบันนี้ความเชื่อเรื่องนัตก็ยังคงอยู่กับชาวเมียนมาอย่างเหนียวแน่น ครั้นเมื่อรัฐโบราณในประเทศเมียนมามีการติดต่อกับอินเดีย ทำให้วัฒนธรรมต่างๆของอินเดียรวมถึงศาสนาฮินดู และพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้าสู่เขตประเทศเมียนมาปัจจุบัน เกิดการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมคือ “นัต” กับความเชื่อเนื่องในศาสนาที่รับมาจากอินเดียในขณะนั้น ทำให้ปรากฏนัตที่เป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น Thurathati (พระสร้สวดี), Sandi (พระอุมา), Paramithwa (พระสิวะ), Mahapeinne (พระพิฆเนศ) และ Beithano (พระนารายณ์) ส่วนนัตที่เป็นเทวดาในพระพุทธศาสนา เช่น พระอินทร์ ชาวเมียนมาเรียกว่า Thakya min หรืออีกชื่อที่ชาวเมียนมาเรียกคือ Na'kyi นอกจากนี้ท้าวจตุโลกบาลก็ถือว่าเป็นนัตด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนาฮินดู และคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแม้จะกลายเป็นนัตแล้ว แต่ยังคงทำหน้าที่เดิมคือ เป็นนัตที่อยู่ประจำทิศทั้งสี่ (วิรัช และ อรณุช นิยมธรรม, 2551, หน้า 146-147, Bamford, 2019, p. 169)

ตามความเชื่อของชาวเมียนมานัตมีอยู่จำนวนมาก อาทิ นัตที่เป็นอารักษ์ต่างๆ เช่น นัตอารักษ์เมือง นัตประจำหมู่บ้าน นัตประจำบ้าน เป็นต้น นัตเหล่านี้คงเป็นนัตดั้งเดิมของชาว

เมียนมาก่อนที่ศาสนาฮินดู และพระพุทธศาสนาจะเข้าสู่ประเทศเมียนมา โดยตำนานที่เกี่ยวข้องกับนัตเหล่านี้มักจะกล่าวว่าเป็นนัตที่ตายไม่ดี หรือถ้าเรียกตามภาษาชาวบ้านก็คือตายโหงนั่นเอง ดังนั้นในทัศนะของชาวเมียนมาทั่วไป นัตก็คือวิญญาณของผู้ที่ตายไม่ดีนั่นเอง

ดังนั้นเมื่อนัตต้องถือนรวมกับนัตที่เป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูและเทวดาในพระพุทธศาสนา ทำให้จำนวนนัตยิ่งเพิ่มมากขึ้น และยังพบว่านัตมีการเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามยุคสมัย ด้วยเหตุนี้จึงมีจำนวนมาก และมีความหลากหลาย ทั้งในเรื่องของชาติพันธุ์ เพศ อายุ สถานภาพทางสังคม และสาเหตุการตาย ดังนั้นปราชญ์โบราณ นักวิชาการชาวเมียนมาในปัจจุบัน และนักวิชาการตะวันตกจึงพยายามที่จะจำแนกนัตให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งการจัดจำแนกนัตที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ การจำแนกนัตออกเป็น 3 กลุ่มคือ นัตพุทธ นัตใน และนัตนอก ซึ่งหนังสือชื่อ “37 min” ของอุโพจา นักวิชาการชาวเมียนมา เป็นงานเขียนชิ้นแรกๆที่มีการกล่าวถึงการแบ่งนัตแบบนี้ (Bamford, 2019, p. 168)

โดยนัตพุทธ 37 คน คือกลุ่มยักษ์ 37 คน (หรือที่ชาวเมียนมาเรียกว่า Yakkha) ที่ปกป้องคัมภีร์มหาสมยสูตร และ อาฏานาฎยสูตร นัตใน 37 คน คือ นัตที่อยู่ในเขตกำแพงเจดีย์ชเวจีโกน นัตกลุ่มนี้บางคนเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น ท้าวจตุโลกบาล หรือนัตประจำทิศ, Mahapeinne Nat (พระพิฆเนศ) Thurathati (พระสร้อยศรี) บางคนเป็นเทวดาในพระพุทธศาสนา เช่น Thakya min (พระอินทร์) บางคนเป็นยักษ์ บางคนเป็นรุกขเทวดา บางคนเป็นนัตท้องถิ่นของเมียนมา และนัตนอก 37 คน คือ นัตที่อยู่นอกเขตกำแพงเจดีย์ชเวจีโกน เช่น Thakya min (พระอินทร์) ซึ่งเป็นนัตที่อยู่ทั้งด้านในและด้านนอกกำแพงเจดีย์ชเวจีโกน มิงมหาศิริ ยูนบะยิน ตะเบงชะเวตี้ เป็นต้น นัตกลุ่มนี้เป็นนัตที่สำคัญต่อชาวเมียนมา ยังมีการบูชา และเข้าทรงกันอยู่เป็นประจำ (ยกเว้น Thakya min หรือพระอินทร์ที่ไม่มีการประทับทรง) โดยนัตที่ถูกกล่าวถึงอย่างมาก และเป็นที่เคารพบูชาของชาวเมียนมาอย่างกว้างขวางนั้นก็คือ มิงมหาศิริ (วิรัช และ อรุณ นิมมธรรม, 2551, หน้า 149) นอกจากการแบ่งนัตเป็น 3 กลุ่มตามที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ชาวเมียนมายังมีการแบ่งนัตแบบอื่นอีก คือ แบ่งเป็นนัตเบื้องสูง (ชาวเมียนมา เรียกว่า อะแทะนัต) และนัตเบื้องล่าง (ชาวเมียนมา เรียกว่า เอ้ากัณัต) การแบ่งแบบนี้เป็นการแบ่งตามความเชื่อจักรวาลวิทยาของพระพุทธศาสนาเมียนมา ดังนั้นนัตเบื้องสูงก็คือนัตที่อยู่บนสวรรค์ ชาวเมียนมาเรียกว่า Dewa หรือเทวดาของคนไทย นัตเหล่านี้ได้แก่ Thakya min (พระอินทร์), Thurathati (พระสร้อยศรี), Sandi (พระอุมา), Paramithwa (พระศิวะ), Mahapeinne Nat (พระพิฆเนศ), Beithano (พระนารายณ์) และ

ท้าวจตุโลกบาล ส่วนนัตเบื้องล่าง หรือ เอ้ากัณฑ์ คือนัตที่อยู่บนโลก เช่น นัตหลวง 37 คน ที่อยู่รอบนอกเจดีย์เขวซีโกนซึ่งเป็นกลุ่มนัตที่สำคัญของชาวเมียนมา นอกจากนี้ยังรวมถึงนัตที่อยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ตามแหล่งธรรมชาติต่างๆด้วย โดยหนึ่งในนัตท้องถิ่นที่มักถูกกล่าวถึงบ่อยๆในปัจจุบันก็คือ โบ โบจี (Bobogyi) (Bamford, 2019, p. 170) ซึ่งเป็นนัตที่คนไทยเรียกว่า เทพทันใจ

โบโบจี (Bobogyi)

โบโบจี เป็นนัตท้องถิ่นที่ชาวเมียนมาทั่วไปสักการะ คำว่า Bobo (โบโบ) แปลว่า ปู่ทวด หรือตาทวด, Gyi (จี) แปลว่า ใหญ่ หรือ อายุมาก และยังเป็นคำที่แสดงถึงความเคารพอีกด้วย รวมความหมายแล้ว Bobogyi จึงหมายถึง ตาทวด หรือปู่ทวดที่เคารพ ซึ่งโบโบจีเป็นคำเรียกกลาง ๆ ใช้เรียกนัตผู้ชายที่เป็นที่เคารพนับถือ (สัมภาษณ์ ศุภชาติ นวย อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเมียนมา ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563) โบโบจินั้นถือว่าเป็นนัตท้องถิ่นที่ชาวเมียนมานับถือกันอย่างมาก ในอดีตช่วงที่เมียนมายังมีกษัตริย์ปกครอง โบโบจีก็เป็นเป็นหนึ่งในนัตที่กษัตริย์เมียนมาสักการบูชา (Bénédicte Brac de la Perrière and Cristophe Munier-Gaillard, 2019, p. 13)

สำหรับรูปเคารพนัตโบโบจินั้นมักพบโดยทั่วไปตามศาลใต้ต้นไม้ หรือในเขตเจดีย์ต่าง ๆ โดยรูปเคารพโบโบจีจะทำเป็นชายแก่ ใส่ชุดแบบโบราณสีขาวหรือสีอ่อนๆ สวมเครื่องประดับศีรษะคล้ายงาช้างหน้าตาใจดี มือข้างใดข้างหนึ่งถือไม้เท้า ส่วนมืออีกข้างที่ไม่ได้ถือไม้เท้า นั้นโบโบจีบางแห่งก็ชี้ไปด้านหน้าเช่น โบโบจีที่เจดีย์โบตะเถ่า (ภาพที่ 1) และโบโบจีที่เจดีย์สุเล เป็นต้น ซึ่งการชี้นิ้วของโบโบจีทั้งสองแห่งนี้ เป็นการชี้นิ้วไปที่เจดีย์ชเวดากอง (รายละเอียดจะกล่าวถึงต่อไป) แต่โบโบจีบางแห่งก็วางมือแนบลำตัว เช่น โบโบจีที่พบอยู่ตามศาลใต้ต้นไม้ทั่วไป สำหรับเครื่องสักการะโบโบจินั้นได้แก่ รูป เทียน น้ำ แจกัณฑ์บรรจุอดหัว มะพร้าวอ่อนที่มีข้าวติด กล้วยน้ำว่าคิบ 3 หวี โดยจัดวางอยู่ด้านนอกศาล ซึ่งเครื่องสักการะเหล่านี้เป็นเครื่องสักการะที่ชาวเมียนมาใช้ในการสักการะนัตอื่นๆด้วย (สัมภาษณ์ ศุภชาติ นวย อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563) โดยโบโบจีที่เจดีย์โบตะเถ่า เป็นโบโบจีที่คนไทยนิยมเดินทางไปสักการะมากที่สุด และเรียกกันทั่วไปในหมู่คนไทยว่า เทพทันใจ

ภาพที่ 1 โบโบจีที่เจดีย์โบตะเถ่า
ที่มา: ศศ.พรทิพย์ วรรัฐกาล

นัตโบโบจีที่เจดีย์โบตะเถ่า

เจดีย์โบตะเถ่าเป็นหนึ่งในเจดีย์ในเมืองร่างกุ้งที่คนไทยนิยมเดินทางไปสักการะ เพราะนอกจากเจดีย์แห่งนี้จะเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีรูปเคารพ นัตโบโบจีที่คนไทยนิยมเดินทางไปสักการะอีกด้วย

เจดีย์โบตะเถ่าเป็นเจดีย์ที่อยู่ใกล้แม่น้ำร่างกุ้ง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศเมียนมายังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ กองทัพอังกฤษได้ทิ้งระเบิดที่เมืองร่างกุ้ง เจดีย์โบตะเถ่าจึงถูกระเบิดจนพังลงมา ภายหลังเมื่อเมียนมาได้รับเอกราชจากอังกฤษในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2491 รัฐบาลเมียนมา ซึ่งขณะนั้นนายอูเป็นนายกรัฐมนตรีได้ทำการบูรณะองค์เจดีย์ Stadner (2011, p. 113) กล่าวว่า การบูรณะเจดีย์โบตะเถ่านั้นเป็นสิ่งที่รัฐบาลอูให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากการบูรณะครั้งนี้ถือเป็นการสร้างสัญลักษณ์ทางกายภาพ และจิตวิญญาณทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งสิ่งที่ Stadner กล่าวนั้นสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองของอูที่เน้นพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ (พุทธสังคมนิยม)

ระหว่างการรื้อเจดีย์ที่พังทลายลงมาได้พบศพที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และของที่อุทิศให้แก่เจดีย์ อาทิ หินมีค่า อัญมณี เครื่องประดับ พระพิมพ์ดินเผา รูปเคารพขนาดเล็กที่ทำจากทอง เงิน หิน และทองเหลือง ซึ่งของที่พบมีจำนวนมากถึง 700 ชิ้น ซึ่งบางชิ้นจัดแสดงอยู่ภายในองค์เจดีย์ด้วย

การบูรณะเจดีย์โบตะเถ่าขึ้นใหม่นั้นได้ออกแบบให้ภายในกลวง ตรงกลางเจดีย์ทำเป็นช่องเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งอยู่ในมณฑปแก้ว แล้วปิดด้วยกระจกใส เพื่อให้

พุทธศาสนิกชนเข้าไปชมและสักการะพระบรมสารีริกธาตุได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งการออกแบบลักษณะนี้คล้ายกับที่เจดีย์ Kaba Aye (Stadner, 2011, p.114)

ก่อนที่เจดีย์โบตะเถ่าจะ โคนระเบิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เป็นที่รับรู้กันอยู่แล้วว่า เจดีย์โบตะเถ่าเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งหลังจากการบูรณะเจดีย์โบตะเถ่า ดำเนินการของเจดีย์ก็ถูกผนวกเข้ากับตำนานของเจดีย์ชเวดากองว่า เมื่อตปุสสะและภักถิละ สองพ่อค้า ชาวมอญ ได้รับพระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้าจำนวน 8 เส้น จึงได้นำพระเกศาธูมาถวายแก่ กษัตริย์โอกกะละปะ ต่อมาพระองค์มีพระราชโองการให้ทหาร 1,000 นาย ฝ่าพระบรมสารีริกธาตุ ในระหว่างที่สร้างเจดีย์ชเวดากองเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเสร็จ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ Botataung (โบตะเถ่า) โดยคำว่า Bo แปลว่า ทหาร Tataung แปลว่า 1,000 จากนั้นพระองค์จึงได้ พยายามหาสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อสร้างพระเจดีย์ประดิษฐานพระเกศาธาตุ จึงขอให้พระอินทร์ ช่วย พระอินทร์ได้เรียกเหล่าบัณฑิตเก่าแก่ที่เป็นผู้ดูแลพระธาตุของพระอดีตพุทธเจ้ามาประชุม ซึ่งบัณฑิต เหล่านี้ได้ชี้ไปยังเนินเขาสิงคคุตตระซึ่งเป็นประดิษฐานพระธาตุของพระอดีตพุทธเจ้า อันได้แก่ ไม้เท้าของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ ที่กรองน้ำของพระพุทธเจ้า โคนาคมนะ และผ้าอาบน้ำฝนของ พระพุทธเจ้ากัสสปะ ดังนั้นเนินเขาสิงคคุตตระนี้จึงเป็นสถานที่ที่ควรสร้างเจดีย์ประดิษฐานพระ เกศาธาตุของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน กษัตริย์โอกกะละปะจึงสร้างเจดีย์ชเวดากอง ไว้บนเนินเขา แห่งนี้ (Bénédicte Brac de la Perrière and Cristophe Munier-Gaillard, 2019, p. 20) โดยโบ โบจีก็ คือบัณฑิตที่ชี้บอกสถานที่ที่ควรแก่การสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระเกศาธาตุนั่นเอง

ภายหลังกษัตริย์โอกกะละปะได้มอบพระเกศาธาตุคืนให้ตปุสสะ 1 เส้น ซึ่งเขาได้นำมา ประดิษฐานในเจดีย์โบตะเถ่า จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าตำนานเจดีย์โบตะเถ่า และตำนาน โบโบจีที่เจดีย์โบตะเถ่าที่เล่ากันในปัจจุบันนั้นเพิ่งจะปรากฏขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งตำนานที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งเป็นเจดีย์สำคัญที่สุด ของเมียนมากับเจดีย์โบตะเถ่า ไม่เพียงแต่ตำนานที่เกิดขึ้นใหม่ของเจดีย์โบตะเถ่าเท่านั้นที่แสดงถึง ความสัมพันธ์กับเจดีย์ชเวดากอง ตำนานเจดีย์โบราณอื่นๆที่อยู่รอบเมืองย่างกุ้งซึ่งอยู่ในระยะที่ มองเห็นได้จากเจดีย์ชเวดากองก็มีตำนานที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับเจดีย์ชเวดากองโดยผ่าน เรื่องราวของนักโบโบจีที่ฝ่าพระธาตุ เช่น เจดีย์สุเล เจดีย์ตันยิน เจดีย์มอบี ดังนั้นนักโบโบจีจึง เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเจดีย์ชเวดากองกับเจดีย์สำคัญในเมือง ย่างกุ้ง และยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองย่างกุ้งในฐานะเมืองหลวงที่เป็นเมือง

สำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย (Bénédicte Brac de la Perrière and Cristophe Munier-Gaillard, 2019, p.22

สำหรับลักษณะของโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่า (ภาพที่ 1) เป็นชายแก่ใส่ชุดสีขาว สวมเครื่องประดับศีรษะคล้ายชฎาสีทอง หน้าตาใจดี มือซ้ายถือไม้เท้า มือขวาชี้ไปทางด้านหน้า ซึ่งความหมายของการชี้ไปด้านหน้าคือ การชี้นิ้วไปยังเนินเขาถึงคฤศตระ เพื่อชี้บอกสถานที่ที่ควรสร้างเจดีย์สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็คือเจดีย์ชเวดากองนั่นเอง

วิธีการสักการะและขอพรโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าของชาวเมียนมาทั่วไปคือ ชาวเมียนมาจะนำเครื่องสักการะอัน ได้แก่ มะพร้าวอ่อนที่มีขี้หวัด กล้วยน้ำว่าฉิบ 3 หวี ใบหว่า ธง ใส่ในพานมาสักการะและกราบไว้เพื่อขอพร

การแปลงนัตโบโบจิให้เป็นเทพแบบไทย

ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คนไทยได้หลงไหลเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศเมียนมาจำนวนมาก ซึ่งนอกจากจะเดินทางเที่ยวชมวัฒนธรรมด้านต่างๆ แล้ว การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมียนมายังเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งของนักท่องเที่ยวชาวไทย ดังพบว่าโปรแกรมของบริษัทนำเที่ยวจำนวนมากในประเทศไทยได้สร้างเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในประเทศเมียนมาโดยเฉพาะ ปัจจุบันสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในประเทศเมียนมาที่มีชื่อเสียงในหมู่มุสลิมไทย จนบริษัทนำเที่ยวไทยจำนวนมากต้องจัดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อพานักท่องเที่ยวชาวไทยไปสักการะเพราะมีชื่อเสียงในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์มากในหมู่มุสลิมไทย คือ นัตโบโบจิ ที่เจดีย์โบตะเถ่า ซึ่งคนไทยรู้จักกันในชื่อเทพทันใจ

การเรียกชื่อเทพทันใจนั้นเริ่มต้นจากคนในวงการบันเทิงของไทยที่เดินทางไปขอพรแล้วสมปรารถนาในเวลาทีรวดเร็ว ประกอบกับในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทยหรือล้านนามีพระพุทธรูปที่ชาวล้านนาเรียกว่า พระเจ้าทันใจ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก พระเจ้าทันใจองค์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างมากที่สุดคือ พระเจ้าทันใจที่วัดพระธาตุดอยคำ จ.เชียงใหม่ ซึ่งรำลือกันว่าศักดิ์สิทธิ์มากขอพรอะไรก็จะสมปรารถนา โดยคนนิยมไปขอพรเรื่องโชคลาภมากที่สุด ซึ่งคนเหล่านี้ก็รู้จักชื่อเสียงของพระเจ้าทันใจเป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อเดินทางไปขอพรโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าแล้วสมปรารถนาในเวลาทีรวดเร็วจึงได้ยืมชื่อของพระเจ้าทันใจมาใช้เรียก โบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าว่า เทพทันใจ (เพ็ญสุภา สุขตะ, 2562, สืบค้นจาก

https://www.matichonweekly.com/column/article_240637, องค์ บรรจุน, 2563, สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_47174) และด้วยอิทธิพลของชื่อเทพทันใจ ทำให้คำว่า “ทันใจ” ปรากฏอยู่ในชื่อวัดมณฑลด้วย เช่น สามกุมารเทพรัตนเศรษฐีทันใจ ไร่ไร่ รุ่งเศรษฐีทันใจ ซึ่งเป็นวัดมณฑลที่วัดทุ่งเศรษฐีสร้างขึ้น เพื่อให้คนเช่าบูชา เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคำว่า “ทันใจ” กลายเป็นคำที่ช่วยสร้างแรงจูงใจแก่คนที่เช่าบูชาวัดมณฑลนั้นๆ เพื่อให้คนที่เช่าบูชารู้สึกว่าการที่ขอจะสัมฤทธิ์ผลในเวลาทีรวดเร็วทันใจ หรือจะได้รับสิ่งที่ต้องการในเวลาทีรวดเร็วทันใจ

ชื่อเสียงของเทพทันใจและเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ได้แพร่กระจายผ่านสื่อต่างๆ ทั้งทาง วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ โดยผ่านพิธีกร ดารา นักแสดง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคม เทพทันใจจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กระตุ้นให้คนไทย จำนวนมากเดินทางไปประเทศเมียนมาเพื่อขอพรในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และสร้างรายได้ให้แก่ บริษัทท่องเที่ยวไทย และสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเมียนมาจำนวนมาก เมื่อโบ โบจีกลายเป็นเทพทันใจแล้ว วิธีการสักการะและขอพรก็เปลี่ยนไปจากเดิมด้วยกล่าวคือ คนไทยจะนำเครื่องบูชา มาสักการะ ซึ่งเป็นเครื่องบูชาที่ชาวเมียนมาใช้สักการะโบ โบจีมาแต่เดิมใส่พานมาถวายแบบชาวเมียนมา ขั้นตอนต่อมาซึ่งเป็นวิธีขอพรแบบคนไทยก็นำธูปธูปมาวางใส่ในมือนัดโบ โบจี จำนวนกี่โบก็ได้ แต่ต้องมากกว่า 1 โบ แล้วนำหน้าผากของตัวเองมาแตะกับนิ้วชี้ของนัดโบ โบจีที่ ชี้ออกไป แล้วตั้งจิตอธิษฐานเพื่อขอพร 1 ข้อเท่านั้น เมื่อขอพรเสร็จให้นำธูปที่ม้วนไว้ในมือ ออกมา 1 โบ เพื่อเก็บไว้เป็นสิริมงคลให้มีโชคลาภต่อไป บางคนก็ทำเพียงเท่านี้ แต่บางคนก็อาจจะ ต่อด้วยเดินวนรูปเคารพนัดโบ โบจี เอาผ้าสีที่เตรียมมาคลุมไหล่ นัดโบ โบจี แล้วเดินไปจับไม้เท้า ยกมือไหว้ จึงถือเป็นอันเสร็จพิธีก็ได้ ซึ่งรูปแบบการขอพรแบบนี้เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนไทย จนกระทั่งต่อมาชาวเมียนมาที่ไปสักการะโบ โบจีที่เจดีย์โบตะเถ่าก็ขอพรตามแบบคนไทยไป ด้วย และวิธีการขอพรเช่นนี้ก็เป็นแบบแผนในการขอพรเทพทันใจที่ประเทศไทยด้วยเช่นกัน

แบบแผนการขอพรเช่นนี้เริ่มจากใคร? ผู้เขียนเคยสอบถามชาวเมียนมา 2 คนที่ทำงานใน ประเทศไทย และเดินทางไปกลับประเทศเมียนมาตลอด ต่างก็กล่าวเหมือนกันว่า คนในวงการ บันเทิงของไทย กับกลุ่มหมอลำที่ทำงานร่วมกับคนในวงการบันเทิงที่เป็นคนเริ่ม จนทำให้เกิดเป็น แบบแผนการขอพรแบบนี้ซึ่งแม้แต่ชาวเมียนมาเองยังต้องทำตาม เพราะถ้าไปที่เจดีย์โบตะเถ่า ซึ่งมีคนไทยจำนวนมากไปสักการะแล้วไม่ทำก็จะดูแปลกแยกออกไป

จะเห็นได้ว่าการดัดแปลงนัต โบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าจากนัตที่เฝ้าดูแลพระธาตุกลายเป็นเทพทันใจนั้นเป็นการดัดแปลงโดยคนในวงการบันเทิงของไทย ซึ่งนอกจากจะตั้งชื่อเรียกใหม่แล้ววิธีการในการสักการะก็ถูกดัดแปลงไปด้วย เมื่อสื่อต่างๆเป็นช่องทางในการเผยแพร่เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเทพทันใจ โบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าจึงกลายเป็นนัตที่มีชื่อเสียงในหมู่คนไทย ในฐานะเทพผู้ประทานพรให้แก่ผู้คนในเวลาที่รวดเร็ว ซึ่งเมื่อถามคนไทยว่าถ้าได้เดินทางไปประเทศเมียนมาจะไปที่ไหน เทพทันใจหรือโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าก็จะอยู่ในจุดหมายการเดินทางลำดับแรกๆที่คนไทยต้องไปก่อนเมื่อเดินทางถึงประเทศเมียนมา จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันคนในวงการบันเทิงไม่เพียงมีบทบาทสำคัญต่อการบริโภคสิ่งต่างๆของคนในสังคมเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในสังคมด้วย ซึ่งแตกต่างจากสมัยก่อนผู้ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของไทย คือผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเช่น พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ และพราหมณ์ ยิ่งในช่วงที่พระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทตั้งมั่นในดินแดนประเทศไทยอย่างมั่นคงแล้ว ผู้ที่มีบทบาทในการดัดแปลงความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบหนึ่งไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกแบบหนึ่งนั่นก็คือ พระสงฆ์ ดังที่ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2555, หน้า 215-218) ได้กล่าวถึงพระสงฆ์ได้แปลง “พระสิง” ซึ่งแต่เดิมชาวเมืองเชียงใหม่กราบไหว้บูชาในฐานะผีเมือง เป็นพระสิงห์ หรือพระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

ดังนั้นเมื่อโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่ากลายเป็นเทพทันใจ จึงทำให้คนไทยนิยมเดินทางไปเมียนมาเพื่อขอพร โบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าจำนวนมาก โดยเชื่อว่าโบ โบจิที่เจดีย์โบตะเถ่าหรือเทพทันใจนั้นจะช่วยคลอบคลอให้พรที่ขอไปนั้นสำเร็จได้โดยเร็ว ซึ่งพลังแห่งความศรัทธาของชาวไทยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่บางส่วนของเจดีย์โบตะเถ่าด้วย กล่าวคือ รูปเคารพนัต โบ โบจิ ได้ย้ายไปอยู่ในศาลหลังใหม่ที่มขนาดใหญ่มาก และสวยงามกว่าศาลหลังเดิม บริเวณโดยรอบศาลมีซุ้มจำหน่ายวัตถุมงคลเทพทันใจ และซุ้มขายเครื่องสักการะเทพทันใจ พร้อมคาถาบูชาซึ่งมีทั้งภาษาเมียนมาและภาษาไทย (องค์ บรรณาน, 2563, สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_47174)

ในการรับรู้ของคนไทย เทพทันใจในประเทศเมียนมาไม่ได้มีแค่องค์เดียวแต่มีจำนวนหลายองค์ จากการสำรวจโปรแกรมของบริษัทนำเที่ยวในประเทศไทยที่ทำเส้นทางไปไหว้พระขอพรกับเทพทันใจ สามารถสรุปได้ว่า เทพทันใจที่มีชื่อเสียงในหมู่คนไทยที่บริษัททัวร์จัดโปรแกรมไปสักการะมีอยู่ 6 ที่ด้วยกันคือ 1. พระธาตุอินทร์แขวน เมืองสะเทิม 2. เจดีย์สุเหล่ เมืองร่างกุ้ง 3. เจดีย์กลางน้ำเขลพญา เมืองสิริเยม 4. เจดีย์ไฉ่เข้า เมืองสิริเยม 5. เจดีย์ชเวดากอง เมืองร่างกุ้ง

6. เจดีย์โบตตะเถ่า เมืองร่างกุ้ง โดยเทพทันใจที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ เทพทันใจที่เจดีย์โบตตะเถ่า และยังเป็นต้นแบบของรูปเคารพเทพทันใจที่สร้างขึ้นในประเทศไทยด้วย

สำหรับหลักเกณฑ์ที่จะกำหนดว่านับโบโบจิตนใดควรเรียกว่าเทพทันใจนั้นดูเหมือนไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัด ถึงแม้ว่ารูปเคารพโบโบจิที่ถูกเรียกว่าเทพทันใจส่วนใหญ่จะมีลักษณะมือซ้ายถือไม้เท้า มือขวาชี้นิ้ว ซึ่งการชี้หน้านั้นถือว่าเป็นลักษณะสำคัญของเทพทันใจที่คนไทยรับรู้กัน โดยมีรูปเคารพโบโบจิที่เจดีย์โบตตะเถ่าเป็นต้นแบบของรูปเคารพเทพทันใจที่ประเทศไทยก็ตาม แต่ก็พบว่าโบโบจิที่ถูกเรียกว่าเทพทันใจในประเทศเมียนมาบางแห่งก็ไม่ได้ชี้หน้าไปข้างหน้าเหมือนกับโบโบจิที่เจดีย์โบตตะเถ่า เช่น โบโบจิที่เจดีย์ชเวดากอง โบโบจิที่เจดีย์กลางน้ำเยเลพญา (ภาพที่ 2) เป็นต้น ทั้งนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าที่มาของการเรียกโบโบจิว่าเทพทันใจในที่ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น มาจากบริษัทนำเที่ยวในประเทศไทยที่ต้องการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวที่ชวนเอาใจนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เน้นเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงได้เรียกชื่อโบโบจิตามเจดีย์สำคัญที่อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยวขึ้นมาว่าเทพทันใจ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ซึ่งมีเป็นจำนวนมากให้มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2 โบโบจิ เจดีย์กลางน้ำเยเลพญา

ที่มา: ศศ.พรทิพย์ วนรัฐกาล

เทพทันใจในประเทศไทย

จากกระแสการเดินทางของคนไทยไปสักการะโอบโอบจีในฐานเทพทันใจ โดยเฉพาะที่เจดีย์โบตตะเถ่า ประเทศเมียนมา ทำให้ในระยะเวลาต่อมาวัดในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อเสียงในเรื่องการขอโชคลาภได้มีการสร้างรูปเคารพเทพทันใจ และวัดอุ้มงคลเทพทันใจขึ้นมาเพื่อดึงดูดให้คนไทยเดินทางมาสักการะเทพทันใจยังวัดนั้นๆ เช่น วัดเทพลีลา (ภาพที่ 3) วัดทุ่งเศรษฐี (ภาพที่ 4) จ. กรุงเทพมหานคร วัดอุทุมพราราม (วัดไร่แขก) จ. สุพรรณบุรี (ภาพที่ 5) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ารูปเคารพเทพทันใจยังปรากฏอยู่ในศาลเทพเจ้าศาสนาฮินดูด้วยเช่น เทวาลัยพระพิฆเนศที่บางใหญ่ จ.นนทบุรี (ภาพที่ 6) ศาลพระพิฆเนศ จ.เชียงใหม่ (ภาพที่ 7) เป็นต้น ซึ่งศาลพระพิฆเนศเหล่านี้เป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงในเรื่องการขอโชคลาภเช่นกัน ศาลพระพิฆเนศเหล่านี้ไม่ได้มีแต่รูปเคารพพระพิฆเนศเท่านั้น ยังปรากฏรูปเคารพเทพเจ้าองค์อื่นๆ ในศาสนาฮินดู และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่คนไทยนิยมไปขอพรเช่น พระราหู พระพรหม เป็นต้น โดยเฉพาะที่ศาลพระพิฆเนศ จ. เชียงใหม่มีรูปเคารพของเมียะนานหน่วย หรือที่คนไทยเรียกว่าเทพกระซิบด้วย

ภาพที่ 3 เทพทันใจ วัดเทพลีลา

ภาพที่ 4 เทพทันใจ วัดทุ่งเศรษฐี

ภาพที่ 5 เทพทันใจ วัดอุทุมพราราม
(วัดไผ่แขก) จ. สุพรรณบุรี

ภาพที่ 6 เทพทันใจ เทวาลัยพระพิฆเนศ
อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี

ภาพที่ 7 เทพทันใจ ศาลพระพิฆเนศ จ.เชียงใหม่

สำหรับการสร้างรูปเคารพเทพทันใจในประเทศไทยนั้น พบว่าหลายแห่งได้พยายามสร้างให้มีหน้าตา การแต่งกายให้เหมือนกับ โบบิจีที่เจดีย์โบตตะเถ่า เช่น ที่วัดเทพลิลิต กรุงเทพมหานคร วัดอุทุมพราราม (วัดไผ่แขก) จ.สุพรรณบุรี เป็นต้น บางแห่งสร้างในลักษณะการผสมผสานระหว่างเทวคาแบบไทยกับโบบิจีกล่าวคือ มีใบหน้า การแต่งกาย สวมสิราภรณ์แบบเทวคาไทย แต่มือซ้ายถือไม้เท้า และมือขวาขึ้นนิ้วแบบนัตโบบิจีที่เจดีย์โบตตะเถ่า เช่น ที่วัดทุ่งเศรษฐี กรุงเทพมหานคร (ภาพที่ 4) เป็นต้น ถึงแม้จะมีลักษณะไม่เหมือนกับโบบิจีที่เจดีย์โบตตะเถ่า เทพทันใจที่วัดทุ่งเศรษฐีก็เป็นที่ที่คนไทยนิยมเดินทางมาสักการะและขอพรเช่นกัน

เทพทันใจที่เทวาลัยพระพิฆเนศบางใหญ่ จ.นนทบุรีนั้นก็ เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเทพทันใจที่อื่นๆคือ ลักษณะเป็นชายหนุ่มแต่งกายแบบพม่า นั่งพับเพียบ มือขวาชี้ นิ้ว (ภาพที่ 6) จากการสอบถามผู้ดูแลเทวาลัยว่าเหตุใดเทพทันใจที่นี้จึงมีลักษณะเป็นชายหนุ่มซึ่งแตกต่างไปจากที่อื่น ผู้เขียนได้คำตอบว่า สาเหตุที่เทพทันใจมีลักษณะดังกล่าวเพราะว่าผู้สร้างได้ นิมิตเห็นเป็นลักษณะชายหนุ่ม จึงได้สร้างเทพทันใจตามนิมิตที่เห็น และสาเหตุที่ต้องนั่งพับเพียบ แทนการยืนนั้นเพราะเจ้าของสถานที่ต้องการนำรูปเคารพมาตั้งไว้ด้านหน้าของเทวรูปพระพรหม และพระพุทธรูป จึงต้องสร้างรูปเคารพให้อยู่ในท่านั่งพับเพียบเพื่อไม่ให้เสมอกับพระพรหมและพระพุทธรูปซึ่งอยู่ด้านหลัง จากการสอบถามผู้ดูแลเทพทันใจที่นี้ก็มีคณินิยมมาสักการะเช่นกัน ซึ่งวิธีการขอพรเทพทันใจตามสถานที่ต่างๆในประเทศไทยนั้นก็เหมือนกับที่เจดีย์โบตตะเถา ประเทศเมียนมา

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าเทพทันใจในประเทศไทยนั้นไม่จำเป็นต้องเหมือนกับ โบโบจีที่เจดีย์โบตตะเถาก็ได้ และไม่จำเป็นต้องเป็นชายแก่หรือมีลักษณะหน้าตา การแต่งกายแบบ ชาวเมียนมา แสดงให้เห็นว่าความสำคัญของเทพทันใจในความเชื่อของคนไทยนั้นไม่ได้อยู่ที่ รูปร่าง หน้าตา ถึงแม้ความหมายของโบโบจีจะแปลเป็นไทยว่าพ่อปู่ก็ตาม หากแต่ลักษณะสำคัญ อยู่ที่การชี้นิ้ว ซึ่งได้ถูกเปลี่ยนความหมายจากเดิมคือการชี้ไปยังเนินเขาสิงคฤคตตระ เปลี่ยนเป็นการ ชี้นิ้วคือการบันดาลพรให้กับผู้คนที่เดินทางมาขอพรในเรื่องต่างๆ โดยมีวิธีการขอพรคือต้องเอา หน้าผากของตัวเองแตะที่นิ้วชี้ของเทพทันใจ แล้วจึงอธิษฐานขอพร 1 ข้อเท่านั้น โดยสถานที่ที่รูป เคารพเทพทันใจอยู่สูงหรือมีขนาดใหญ่กว่าตัวคน จนไม่สามารถเอาหน้าผากไปแตะที่นิ้วชี้ได้นั้น ทางวัดหรือเจ้าของสถานที่ก็จะทำฐานขึ้นมาให้คนที่ไปขอพรสามารถเอาหน้าผากไปแตะที่นิ้วชี้ เทพทันใจได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสำคัญของเทพทันใจนั้นอยู่ที่การชี้นิ้วซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ การให้พร การนำหน้าผากไปแตะกับนิ้วชี้ของเทพทันใจจึงเหมือนเป็นการสื่อสารระหว่าง เทพทันใจกับคนที่มาขอพร เพราะทำให้ผู้ที่มาขอพรรู้สึกว่สิ่งที่พวกเขาได้ขอไปนั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้รับรู้ และจะมอบพรให้ ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงจะมีผู้สมหวังแค่บางส่วนก็ตาม

ความนิยมในเทพทันใจนั้นยังส่งผลให้วัดหลายแห่งผลิตวัตถุมงคลเทพทันใจเพื่อให้ผู้ที่ ศรัทธาสามารถนำไปห้อยคอติดตัว หรือบูชาที่บ้านได้ ซึ่งกระแสของเทพทันใจทำให้การขายวัตถุมงคลเทพทันใจไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงในวัดเท่านั้น แต่มีพ่อค้าเอกชนได้ขยายไปสู่ร้านค้าออนไลน์อย่างเช่น Lazada หรือ shopee ด้วย แสดงให้เห็นว่าวัตถุมงคลเทพทันใจเป็นที่ต้องการ

ของคนจำนวนมาก โดยบางคนที่ไม่สะดวกในการเดินทางไปวัดเพื่อเช่าบูชาก็สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้าออนไลน์เหล่านี้ โดยมีความเชื่อว่าเทพทันใจที่ขายทางร้านค้าออนไลน์ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์ดังเช่น เทพทันใจหรือโบโบจีที่เจดีย์โบตตะเถ่า ปัจจุบันการเช่าบูชาวัตถุมงคลในร้านค้าออนไลน์นั้นเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยม

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าเทพทันใจเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความนิยมในประเทศไทยในช่วงก่อนสถานการณ์โควิด 19 อย่างมาก จนทำให้เกิดการสร้างรูปเคารพเทพทันใจทั้งในวัดและศาลเทพเจ้าหลายแห่ง รวมถึงการสร้างเป็นวัตถุมงคลด้วย ทั้งนี้เพื่อดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาทำบุญในสถานที่นั้นๆ นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างรูปเคารพเทพทันใจในประเทศไทยยังได้มีการดัดแปลงรูปลักษณะของเทพทันใจให้มีลักษณะตามที่ผู้สร้างต้องการ แต่ยังคงลักษณะสำคัญคือการขึ้นนิ้ว เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของเทพทันใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเชื่อมโยงสื่อสารระหว่างผู้ที่มาขอพรกับเทพทันใจด้วยนั่นเอง

การที่เทพทันใจซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แปลงมาจากนัตของเมียนมาได้รับความนิยมอย่างมากนั้น อาจจะทำให้ดูเหมือนว่าคติทางประวัติศาสตร์ระหว่างไทยกับเมียนมาที่มีมาอย่างยาวนานหมดลงไปแล้ว แต่ทว่าเมื่อต้นปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมามีเกิดเหตุการณ์ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากในสังคมออนไลน์คือ มีหน่วยงานเอกชนอัญเชิญเทพทันใจมาไว้คนสักการะที่ห้องสนามหลวงในช่วงปีใหม่ พร้อมกับหุ่นจี๋ผึ้งพระอริยสงฆ์ เหตุการณ์ครั้งนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสม ไม่เป็นมงคลที่นำ “ผีพม่า” มาตั้งให้ผู้คนสักการะในห้องสนามหลวง เพราะบริเวณห้องสนามหลวงนั้นเคยประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมืองอีกทั้งบริเวณโดยรอบก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองประดิษฐานอยู่ จากกระแสการวิจารณ์ดังกล่าวในที่สุดทางผู้จัดงานจึงได้มีการนำเทพทันใจออกไปจากห้องสนามหลวง (MGR Online ,2558, สืบค้นจาก <https://mgronline.com/qol/detail/9580000000827>)

จากเหตุการณ์ที่ห้องสนามหลวงเมื่อต้นปี พ.ศ. 2558 แสดงให้เห็นว่า แม้เทพทันใจจะเป็นที่นิยมสักการะของคนไทยในช่วงที่ผ่านมามากแค่ไหนก็ตาม แต่เมื่อนำเทพทันใจมาตั้งที่ห้องสนามหลวงซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของราชสำนัก และยังแสดงถึงนัยยะสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งพื้นที่โดยรอบสนามหลวงก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองประดิษฐานอยู่ จึงทำให้เกิดการต่อต้านจากคนไทยจำนวนมาก แม้ว่า การต่อต้านนั้นจะเน้นไปที่ความไม่เหมาะสมที่นำ “ผีพม่า” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาติ

อื่นมาตั้งให้คนสักการบูชา ขณะเดียวกันคำว่า “ตีพม่า” นั้นก็เป็นคำที่สื่อนัยยะอคติ แสดงให้เห็นว่าเทพทันใจยังไม่สามารถช่วยล้างอคติทางประวัติศาสตร์อันยาวนานของไทยและเมียนมาได้ทั้งหมด

พระอินทร์ทันใจ: การปรับตัวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดเทวราชกุญชร

จากกระแสความนิยมเทพทันใจได้นำไปสู่การสร้างพระเทวราชเนรมิต ประกาศิตคลใจ ปกเกล้าคุ้มภัย อธิษฐานดั่งใจ สำเร็จสมปรารถนา (ภาพที่ 8) ซึ่งเป็นเทพประจำวัดเทวราชกุญชรวรวิหาร หรือที่คนทั่วไปเรียกกันติดปากว่า พระอินทร์ทันใจ (พระเทวราชคือชื่อหนึ่งของพระอินทร์) โดยรูปแบบการขอพรก็เหมือนกับการสักการะเทพทันใจ ยกเว้นไม่มีเครื่องสักการะแบบโบโบจี และไม่มีผ้าหลากสีมาคลุมไหล่

ภาพที่ 8 ประชาชนมาขอพรพระเทวราชเนรมิตฯ วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร

ประติมากรรมพระเทวราชเนรมิตฯ ถูกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 (พระเทพคุณาภรณ์ และคณะ, 2561, หน้า 47) โดยทำเป็นรูปพระอินทร์ประทับยืนบนแท่นหน้าอาคารเทวราชธรรมสถิต สวมสิราภรณ์ พระหัตถ์ซ้ายถือวัชระหรือสายฟ้า อาวุธประจำกายของพระอินทร์ ส่วนพระหัตถ์ขวาชี้ไปด้านหน้าลักษณะของพระเทวราชเนรมิตฯ นี้ แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวัดกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน กล่าวคือ โบโบจีที่เจดีย์โบตตะเก่านั้น สวมสิราภรณ์ ซึ่งพระเทวราชเนรมิตฯ ก็สวมสิราภรณ์เช่นเดียวกัน ถึงแม้สิราภรณ์จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่การที่โบโบจีสวมสิราภรณ์นั้นก็ทำให้สามารถดัดแปลงสิราภรณ์ให้มีลักษณะแบบเทวดาไทยได้โดยง่าย เพราะรูปเคารพเทพเจ้าและเทวดาของไทยก็สวมสิราภรณ์

เช่นกัน เช่น พระสยามเทวาธิราช ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง และเทพารักษ์ ทั้ง 5 องค์ ในศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ซึ่งเทพทันใจที่วัดทุ่งเศรษฐี ก็สอดคล้องกับที่กล่าวมาด้วยเช่นกัน

การถือวัชระหรือสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธของพระอินทร์นั้น วัชระก็ถูกดัดแปลงให้มีลักษณะด้ามยาวติดพื้น ซึ่งแตกต่างไปจากวัชระที่พระอินทร์ถือทั่วไปที่มีด้ามสั้น ลักษณะด้ามยาวติดพื้นนั้นเป็นการผสมผสานรูปแบบไม้เท้าของเทพทันใจ และการขึ้นนิ้วของพระเทวราชเนรมิตนั้นก็เป็น การนำลักษณะสำคัญของเทพทันใจเข้ามาผสม ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าพระเทวราชเนรมิตนั้นคือ การผสมผสานลักษณะสำคัญระหว่างเทพทันใจกับพระอินทร์แบบไทย เพื่อให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์แบบพระอินทร์และเทพทันใจในองค์เดียวกัน และยังสอดคล้องกับความหมายของชื่อวัดอีกด้วย (เทวราชกฤษณ์ แปลว่า ช้างของพระอินทร์) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัดเพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามาทำบุญที่วัดมากขึ้น โดยผนวกเทพทันใจซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้นกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด เพื่อเป็นการผนวกคุณสมบัติความศักดิ์สิทธิ์ของเทพทันใจให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่านับโบ โบจิซึ่งเป็นนัตท้องถิ่นของชาวเมียนมาได้ถูกดัดแปลงให้เป็นเทพทันใจ โดยคนในวงการบันเทิงของไทย ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ชื่อเสียงของเทพทันใจจึงแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กระตุ้นให้คนไทยจำนวนมากเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศเมียนมาเพื่อสักการะขอพร สร้างรายได้ให้แก่บริษัทท่องเที่ยวไทย และสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเมียนมาจำนวนมาก

กระแสความนิยมของเทพทันใจยังทำให้เกิดการสร้างรูปเคารพเทพทันใจในประเทศไทยขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งวัดดุมงคลเทพทันใจ ตลอดจนการนำเทพทันใจไปผสมผสานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวัดเพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาทำบุญที่วัดมากขึ้นด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัดในยุคที่กระแสของเทพทันใจกำลังเป็นที่นิยม อนึ่งแม้ว่าคนไทยจะนิยมสักการะขอพรกับเทพทันใจมากแค่ไหนก็ตาม แต่เทพทันใจก็ยังไม่สามารถช่วยละลายอคติทางประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนานระหว่างไทยกับเมียนมาได้ทั้งหมด ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้น ณ ท้องสนามหลวง

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพคุณาภรณ์ และคณะ. (2561). *นิทรรศน์เทวราช วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.
- วิรัช นิยมธรรม และอรนุช นิยมธรรม. (2551). *เรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมพม่า*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ศูนย์พม่าศึกษา.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว.(2555). *ข้อคิดใหม่เรื่อง “พระสิงห์” เมืองเชียงใหม่*. ราชบัณฑิตยสถาน, 37(3), 198-233.
- Bénédicte Brac de la Perrière and Cristophe Munier-Gaillard. (2019). *Bobogyi: A Burmese Spiritual Figure*. Bangkok: River book.
- Donald M. Stadtner. (2011). *Sacred Sites of Burma: Myth and Folklore in an Evolving Spiritual Realm*. Bangkok: River book.
- Sally Bamford. (2019). *Counting to 37: Sir Richard Carnac Temple and the Thirty-Eighth Nat*. Burma Studies, 23(2), 163-252.
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์**
- ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทยถนนคู่ AEC: *แผนแม่บทการท่องเที่ยวปี 2556-2563 กลไกยกระดับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งสำคัญของพม่า*. สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/exim/1973401>
- เพ็ญสุภา สุขตะ (2562). *การขึ้นวัดของ “นัต โบ โบยี” กับพระเจ้าขึ้นวัดที่เชียงตุง*. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_240637
- องค์ บรรจุน (2563). *จาก “เทพทันใจ” ถึง “เทพกระซิบ” เทพองค์ล่าสุด ผู้เปลี่ยนเงินบาทไทย เป็นจ๊าดพม่า*. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_47174
- MGR Online (2558). *“เทพทันใจ” ฝีมพม่าพนักงานบุญสนามหลวง หลังถูกจกยับ จี “ชายหมู” จัดการ “หมอดูแก้ผ้า” ในงาน*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/qol/detail/9580000000827>

สัมภาษณ์

นาย ดูซาร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเมียนมา ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563